

Serbest Yazılar

Free Papers

21. Yüzyıl Toplumunda Kütüphanelerin Rolü*

Selma (Alpay) Aslan**

Öz

“Halk Kütüphanelerinin Toplumsal Rolü” ve “Yaşamboyu Öğrenme ve Kütüphaneler” başlıklı çalışmalarında kütüphanelerin bilgi toplumuna geçişte rollerini irdeleyen yazar, tamamlayıcı nitelikteki bu yazıda ağırlıklı olarak İngiltere ve Avrupa Birliği’nden örneklerle Batı dünyasında bu konuda son yıllarda neler yapıldığını ele almıştır.

Beşincisine ulaştığımız INET-TR Konferanslarında Toplum ve İnternet konusuna iki oturum ayrılmış olmasını memnuniyetle karşıladım. İnternet bilgi toplumunda elektronik iletişimin ve bilgilenmenin can damarını oluşturuyor. İnternet’in toplumun her kesiminden insanlar tarafından özel yaşamlarında olsun, iş yaşamlarında olsun yoğun biçimde kullanılması bilgi toplumuna geçişin ölçeklerinden biri. Geçen yıl Türk Kütüphaneciler Derneği’nin düzenlediği konferansta sunduğum “Halk Kütüphanelerinin Toplumsal Rolü” (Aslan, 1998) başlıklı konuşmamı “Çoğunluğa mal edilemeyen şey hiç bir zaman o toplumun gerçek varlığı olamayacaktır” tümcesiyle bitirmiştım. Bu konuşmanın ana teması, halk kütüphanelerinin, evine ya da iş yerine bilgisayar alıp İnternet’e bağlanamayan insanlar için bir sığınak olacağı idi. Bilgiye dayalı bir ekonomik düzenin hakim olduğu, yaşamboyu eğitimin güçlü bir biçimde ön plana çıktığı ve iletişim ve enformasyon teknolojilerinin evde olsun, işte olsun günlük yaşamın bir parçası halini aldığı bilgi toplumunda ekonomik olanakları kısıtlı insanların bu yeni dünyaya uyumlanabilmeleri ve onun bir parçası haline gelebilmeleri için kendilerine olanaklar sunulması gerekmektedir. Bu, demokratik toplum düzeninin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için

* 21.11.1999 tarihinde 5. INET-TR '99: Türkiye’de İnternet Konferansı’nda düzenlenen “Toplum ve İnternet II” adlı panelde sunulan bildiri metnidir.

** Selma Aslan, The British Council Kütüphane ve Enformasyon Hizmetlerinden Sorumlu Başkan Yardımcısıdır.

bir zorunluluktur. 25 Haziran 1998'de Kültür, Gençlik ve Medya Komitesi'nin Avrupa Parlamentosu'na sunduğu *Modern Dünyada Kütüphanelerin Rolü* başlıklı raporun eklerinden birinde ifade edildiği gibi "kütüphanelere yatırım yapmak demokrasiye ve eşitliğe yatırım yapmaktır" (Martin, 1998: 455).

Bu gerçekliktir ki bilgi toplumu hedefine kilitlenmiş ülkeleri, politikalar belirleme konusunda ve uygulamalarda hızlı bir ivmeye itmiştir. Örneğin yakın yıllara kadar Türkiye'ye benzer bir biçimde, politika belgelerinde enformasyon deyince yalnızca bilişim teknoloji ve hizmetlerine ve bunun yanında AR-GE'ye yer veren Danimarka, son dönemde kütüphaneler ve enformasyon hizmetlerine de yer vermiştir. Bazı kütüphanecilerin bu ülkenin bir enformasyon politikası olmalı diye on yıllardır çabaladığı İngiltere de, nihayet bir politika belgesine kavuşmuştur.

Geçen yıl 4.INET-TR'da yaptığım bir panel konuşmasında ise yaşam boyu öğrenmeden söz ederek bilgi toplumunda öğrenmenin adeta bir yaşam biçimine dönüşeceğini belirtmiş ve kütüphanecilerin bu alanda katkıda bulunabileceğinden söz etmişim. Bugün kütüphanelerin bilgi toplumu çalışmalarına daha katkılı olabilmesi için Batı'da yapılan çalışmalara örnek olmak üzere İngiltere'de son bir yılda neler olduğunu aktarmak ve bazı görüşlerimi sunmak istiyorum.

Bu ülkede 1997'de yayınlanan *Yeni kütüphane: Halkın ağı* (The New Library..., 1997) raporu halk kütüphaneleri ile ilgili çalışmaların temelini oluşturuyor. Bu projenin gerçekleşmesi için bu yıl Yeni Fırsatlar Fonu'ndan altyapı çalışmaları için 650 milyon dolar (People's..., 1999: 3), kütüphanecilerin eğitimi için 32 milyon dolar, yaşam boyu öğrenim programı için 320 milyon dolar, kütüphanelerin de sorumluluğunu taşıdığı içerik oluşturma çalışmaları içinse 80 milyon dolar ayrılmıştır (New Library..., 1999: 499). Burada bir parantez açarak Yeni Fırsatlar Fonunun piyango kazançları ile oluşturulmuş olduğunu ve sağlık, çevre ve eğitim alanlarında projeleri desteklediğini belirtmekte yarar var. (People's Network: new infrastructure money, 3).

Eğitim programı okuyucu hizmetlerinde ön masada görev yapan elemanların bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin kullanır duruma gelmelerini ve böylece kullanıcılara yardımcı olabilmelerini amaçlıyor. Temel düzeyde programların yanında ileri düzey programlar da düzenlenebilecek. Bir kaç program halihazırda gerçekleştirilmiş olup bunların bir değerlendirmesi *Library Association Record'* da yayınlanmıştır (Bronwen & Sprague, 1999: 97; Kendall, 1999: 98). Okul kütüphanecilerinin eğitimi ise Kütüphane Derneği'nin liderliğinde çalışacak bir konsorsiyum tarafından gerçekleştirilecektir (Streatfield, 1999: 294).

İçerik geliştirme programı çerçevesinde eğitim ve öğrenim materyallerinin dijitalleştirilmesi öngörülüyor. Burada ana temalar, kültürel zenginleş-

me, modern devlette yurttaşlık ve ulusa yeni beceriler kazandırma olarak belirlenmiştir.

Halkın Ağı'nı oluşturmak için tüm finansmanın Yeni Fırsatlar Fonu'ndan geldiği sanılmamalı. Örneğin 2002 yılında tamamlanması planlanan ağın önemli bir bölümünü oluşturacak olan Kuzey Bölgesi Enformasyon Hizmetleri bölgedeki Yerel Yönetimler Asamblesi tarafından finanse edilerek gerçekleştirilmiş bulunuyor. Bir milyon sterlinin üzerindeki maliyetin yarıya yakın bir kısmı ise Wolfson Public Library Challenge Fund'dan gelmiş. Şunu da belirtmek gerekir ki, altyapı hazır olmakla birlikte bu yılın Şubat ayı itibarıyla henüz İngiliz telekomu ile indirimli bir tarife anlaşması yapılmadığından hizmete başlanamıyordu (Northern..., 1999: 67). Ulusal düzeyde bir indirimli tarife anlaşması için olumlu adımlar atılmış olmakla birlikte henüz bir sonuca varılmış değil.

Katkılar bazen daha uzaklardan da gelebiliyor. Bill & Melinda Gates Vakfı da bu çalışmalara dört milyon dolarla katkıda bulunuyor. Bu vakıf ABD ve Kanada'da 2300 halk kütüphanesine donanım, yazılım ve eğitim sağlamış (LIC..., 1999). Bill Gates Internet'in kütüphanelerde varlığını, etkin bir pazarlama aracı olarak değerlendiriyor. Çeşitli firmaların küçük çapta yerel sponsorluklarını da bu katkılara eklemek gerekir.

Halk kütüphanelerinde Internet hizmeti sunulmasının ne yararları olabileceğini bir Avrupa Topluluğu projesi çerçevesinde Croydon Online'ı gerçekleştiren Croydon Halk Kütüphanesi'nde izlemek mümkün. British Library'nin desteklediği bir araştırmanın sonuçlarına göre, Croydon halkı bu servisi giderek artan oranda kullanıyor. Croydon Online, bölgenin yönetim, iş dünyası ve eğlence sitelerine bağlantılar veriyor. Özellikle Yerel Enformasyon Veritabanı çok popüler olup sitenin kullanımında 18 ayda üç katı artış olmuş. Kullanıcılar sitenin etkileşimli olmasını ve gösteriler için bilet ayırtabilme, belediye meclisi üyelerine e-posta gönderebilme gibi kolaylıklar istiyorlar. Halkın kullanımını için 100 e-posta hesabı oluşturulmuş. Croydon Online bunun yanında sayıları halen 20 dolayında olan yerel firma ve kuruluşlar için Web sayfaları hazırlamış olup bu sayfalara ev sahipliği yapıyor. Bir sonraki aşamada ise içeriği geliştirmek, güncellemek ve yaygınlaştırmak için halkın etkin katılımının sağlanması amaçlanıyor (Croydon..., 1998: 456).

Şimdi de dilerseniz yaşam boyu öğrenim konusunda neler olduğunu bir gözden geçirelim. İngiltere'de, yaşam boyu öğrenim programları, Nisan 1999'da kamuya yararlı kurum statüsünde bir limited şirkete dönüştürülen Endüstri Üniversitesi tarafından yürütülecektir. Devletin, Eğitim ve Çalışma Bakanlığı kanalı ile destekleyeceği Endüstri Üniversitesi 2000 sonbaharına dek 1000 öğrenme merkezi kurmayı hedeflemektedir. Kolay erişilebilir, geleneksel olmayan konumlarda yer alacak merkezler Endüstri Üniversite-

si Göbekleri adını alacak olan yerel eğitim kurumlarının oluşturacağı konsorsiyumlarca yürütülecek. 120 coğrafik bölgenin çoğunda hem konsorsiyumlarda yer almak hem de merkez olmak için pek çok kütüphanenin teklifleri vardır. İş dünyasından ve büyük şirketlerden de teklifler gelmiştir. 2000 potansiyel partner söz konusudur. Öğrenme merkezleri, büyük olabileceği gibi yerel destek alan tek bilgisayarlı noktalar da olabilecektir. Bu ay 70 merkez deneme mahiyetinde hizmete geçecektir. Endüstri Üniversitesi 2002 itibariyle 2.5 milyon kişiye hizmet vermeyi ve 2004 itibariyle bir milyon kurs ve öğrenim paketine talep yaratmayı hedefliyor (University..., 1999).

İngiltere'de yeni bin yılın bilgiye dayalı ekonomik düzeni bağlamında, istihdamı artırarak sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sağlamak amacıyla bölgesel kalkınma ajansları kurulmuş bulunuyor. Bu ekonomik düzenlemenin yanında toplumsal açıdan dışlanmış kişilerin topluma kazandırılmalarını sağlayacak bir toplumsal düzenleme gereğine de dikkati çeken Kütüphane ve Enformasyon Komisyonu, bölgesel kalkınma alanında kütüphanelerin ne şekilde katkılı olabileceği konusunda görüşlerini ajanslara sundu. İş dünyasından küçük ve orta ölçekli işletmelere bilgi sunumu, yaşam boyu öğrenime katkı ve kültürel canlandırma gibi alt başlıklar içeren sunum bugünlerde hazırlanan Bölgesel Ekonomik Kalkınma Stratejilerinde kütüphanelere yer verilmesini ve ileride bölgesel düzeyde enformasyon planları yapılmasını öngörüyor (Informing..., [1999]). Halk kütüphaneleri yerel iş çevrelerinin enformasyon gereksinimlerini karşılama konusunda bazan iddialı olan bir servis veriyorlar. Örneğin Cambridgeshire Halk Kütüphanesi'nin sunduğu DataDirect Servisi, 1998'de İngiltere çapında iş dünyasını enformasyon sağlayarak destekleyen ödüle aday 750 kuruluş ve firma arasında küçük ve orta ölçekli işletmelere en iyi enformasyon hizmeti sunan kuruluş olarak ödül kazanmıştı (Cambridgeshire..., 1998: 559).

Kütüphaneler ve Enformasyon Komisyonu'ndan Margaret Haines, geçen yıl Dublin'de düzenlenen enformasyon politikaları konulu bir toplantıda halk kütüphaneleri hizmetlerinin şu alanlarda zenginleşmesini beklediklerini belirtmiştir:

- Çevrim-içi öğrenim olanakları sunmak, sanal üniversitelere ve dijital öğrenim materyallerine erişim noktası olmak,
- Halkın devletin sunduğu bilgilere erişmesi ve hükümetle iletişim kurabilmesine kütüphanelerdeki terminallerle yardımcı olmak,
- Küçük işletmeler için bilgi teknolojileri konusunda eğitim ve Internet üzerinden iş dünyası ile ilgili bilgiler sunmak,
- Yerel tarih koleksiyonlarını dijitalleştirerek tüm ulusun hizmetine sunmak

- Dünyanın her tarafındaki kütüphanelerde, galerilerde ve müzelerde bulunan elektronik koleksiyonlar için sanal kültür turları sağlamak (Haines, 1998).

Bu beş madde yukarıda verdiğim örnekleri ve neden bu boyutta bir yarıma girildiğini sanırım özetliyor.

Yine bu yıl İngiltere’de sağlık alanında da önemli bir adım atılarak Ulusal Elektronik Sağlık Kütüphanesi’ni kurma çalışmaları başlatıldı. 2002 yılına dek tüm Ulusal Sağlık Hizmetleri kurumlarının yerel Intranetlerinden ulaşması amaçlanan elektronik kütüphane, hem hastaları hem de sağlık personelini bilgilendirmeyi amaçlıyor (The New NHS ..., 1999: 36). İddialı bir başlangıç yapan Sağlık Bakanlığı, yüksek kaliteli bir enformasyon hizmeti ile hem klinik uygulamalarda iyileştirme sağlamak hem de hastalara daha çok seçenek sunmak istiyor. Bazı bilgiler belli gruplara sunulurken diğer bilgiler herkese açık olacak (Health ..., 1999: 70).

Avrupa Birliği’nin web sayfalarına baktığımızda son yıllarda tüm AB ülkelerinde ve Tayland, Kanada gibi çeşitli ülkelerde kütüphanelerin bilgi toplumunda oynayacağı rolle ilgili çalışmalar yapıldığını görüyoruz (<http://www2.echo.lu/libraries/en/natpol.html>). Bunun nedeni son yıllarda enformasyon ya da bilgiye dayalı toplumun, getirdiği yeni ekonomik düzenin ötesinde, toplumsal ve kültürel boyutlarının da artık daha güçlü bir biçimde gündeme gelmesi. Engelliler, etnik azınlıklar ve yoksullar gibi toplum dışı kalan grupların topluma kazandırılması, üzerinde ağırlıklı olarak durulan konulardan biri. Bazı grupların toplum dışında kalmasının tehlikeleri göz önüne alınarak, öğrenen toplum kavramının yalnızca yüksek değer katkılı işgücü yaratmanın ötesinde, yaşam boyu öğrenme sürecinde, kişisel zenginleşme ve kültürel doyum boyutlarının olması gereği de belirtiliyor (Moore, 1999: 406). Yine İngiltere’den örnekleyecek olursak, geçen ay Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı konuyla ilgili bir politika belgesini tartışmaya açtı. Henüz bu belgeyi göremediğim için ayrıntılara giremeyeceğim (Libraries ..., 1999: 555).

Şimdi size bir alıntı sunmak istiyorum:

Ana temalardan biri, önümüzdeki 20 yılda yaşanacak değişime toplumun başarılı bir biçimde uyumlanmasının temellerinden birinin, giderek artan oranda enformasyona erişme gereksinimi duyulacağı olmasıdır. Aynı zamanda, kullanıcıların enformasyonun çarpıtılması ya da kötüye kullanılması, dolandırıcılık, özel yaşamın gizliliğinin ihlali, enformasyon yüklemesi ve enformasyondan yana yoksul olanın varıl olanca sömürülmesi gibi potansiyel istismarlardan korunması gerekecektir. Toplumca daha ileriye gitmemiz ve kullanıcı-

nın korunması adına enformasyon hizmetlerinin evriminin yönetimi konusuna ulusça odaklanmak yüksek düzeyde öncelikli bir konumuzdur (Nanus, 1981: 63).

Burt Nanus bu sözleri 1981'de 2000 yılında kullanıcı gereksinimleri ile ilgili analizinin sonucu olarak dile getiriyordu. Bundan on yıl sonra ABD enformasyon otoyolu diye adlandırdığımız NREN' i oluşturdu ve çok geçmeden enformasyon otoyolu halk kütüphanelerine ulaştı. Bu ülkede bugün halk kütüphanelerinin % 83.6'sı Internet'e bağlanmış durumda ve % 73.3' ü kullanıcılara Internet'ten yararlanma olanağı sunuyor. Sanırım bu noktada herhangi bir yorum yapmaya gerek yok.

Geçen yıl TKD'nin düzenlediği 3. Kütüphanecilik Konferansı'nda yaptığım konuşmada şöyle demiştim: "Türkiye'nin bilgi toplumu ile ilgili stratejileri 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile belirlenmiştir. Planda konunun ekonomik kalkınma ve araştırma boyutlarının öne çıktığı göze çarpmaktadır. Konunun toplumsal boyutunun da ele alınması sosyo-ekonomik kalkınma ve demokrasinin yerleşmesi açısından sağlıklı bir adım olacaktır." (Aslan, 1998: 311). 4. İNET-TR'da ise 8. Beş yıllık Kalkınma Planı'na değinerek "2001-2005 döneminde bilgi toplumuna ulaşmak amacıyla kütüphane ve enformasyon hizmetleri alanında var olan potansiyelden ülkenin yararlanmasını sağlamak için çaba göstermekte yarar olacaktır" demiştim. Şimdi 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmaları başlamış bulunuyor. Planın Türkiye'ye yeni fırsatlar sunmasını diliyorum.

KAYNAKÇA

- Aslan, Selma (Alpay). (1998). "Halk kütüphanelerinin toplumsal rolü", *Türk Kütüphaneciliği* (4): 306-312.
- Bronwen, Jones ve Mel Sprague. (1999). "Enabling staff to learn IT skills". *The Library Association Record* 101 (2): 97-98
- "Cambridgeshire is 'the business'", *The Library Association Record* 100 (11):559.
- "Croydon Online: Interaction town", *The Library Association Record* 100 (9): 456.
- Haines, Margaret.. (1998). "The role of the Library and Information Commission in developing and implementing library policy in the United Kingdom", *New Departures: Developing a national policy on libraries and information services*. 22nd. October 1998, Dublin. <http://homepages.iol/~libcounc/polconf.htm>.
- Health library opens on the Net. *The Library Association Record* 101 (2): 70.
- Informing regional development: how library and information services can help Regional Development Agencies. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.liv.gov.uk/>

- Kendall, Margaret. (1999). "Making connections", *The Library Association Record* 101 (2): 98, 100-101.
- "Libraries must take on a social role", *The Library Association Record* 101 (10): 555.
- "LIC to receive multi million dollar gift from Gates Foundation", (29 Ekim 1999). *LT World* [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.sbu.ac.uk/lt/1999/news1706.htr>
- Martin, Jill. (1998). "Strong support for libraries is currently coming from Europe", *The Library Association Record* 100 (9): 455.
- Moore, Nick (1999). "Information and development". *The Library Association Record* 101 (7): 406-408.
- Nanus, Burt. (1981). "User needs for information in the year 2000", *Strategies for meeting the information society in the year 2000* içinde. Ed. Martha Boaz. Littleton, Colorado: Libraries Unlimited.
- New Library : the people's network*. London: Library and Information Commission, 1997.
- "The New NHS: developing the national electronic library for health", *Managing Information* 99 (6): 36-37, 55
- "Northern project en early bloom", *The Library Association Record* 101 (2): 67.
- "People's network: New library training boost", *The Library Association Record* 101 (9): 499.
- "People's network: new infrastructure money", *The Library Association Record* 101 (1): 3.
- Streatfield, David. (1999). "How to get up to speed", *The Library Association Record* 101 (5): 294
- "University for industry reaches out to new learners", (22 Ekim 1999). *LT World* [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.sbu.ac.uk/litc/lt/news>